

III. La carta de poblament de Vilalba

Ramon Berenguer IV quan conquereix als àrabs la zona sud de Catalunya, cedeix els territoris a les ordres militars. Tota la Terra Alta actual i la Ribera van a parar a mans de l'Orde del Temple als que, el comte-rei, atorga l'obligació de repoblar, defensar de les escomeses dels àrabs i administrar els territoris que reben. La nostra comarca queda dividida en tres comandes: la de Miravet, la d'Horta i la d'Ascó. Vilalba pertany a la d'Ascó i la resta de pobles de la comarca resten dividits entre Miravet i Horta.

Alguns àrabs, els menys bel·licosos, es queden a viure als nostres pobles, treballant la terra i les seves propietats. Per treballar totes les terres són pocs i poc fiables en tant que practiquen les lleis, la llengua i els costums dels àrabs. Per cristianitzar i a la vegada repoblar els territoris i defensar-los de les incursions dels àrabs rebels instal·lats als Ports, es creen uns instruments jurídics, coneguts per cartes de poblament.

Aquest document es signa el dia 10 d'abril de l'any 1224 i és un contractual entre l'Orde del Temple i uns nous pobladors arribats a Vilalba, als quals se'ls concedeix l'explotació del territori i l'ús dels ginys, conduccions d'aigua i embassaments i construccions existents a canvi de la cessió d'una part del fruit (normalment una vuitena part). Els Templers es reserven algunes propietats, drets, establiments senyorials i hereuats dominicals.

Els avantatges que tenen els nous vinguts és que aquí són considerats homes lliures i poden ampliar a bastament llurs propietats. A canvi han de cedir una part dels fruits i a la vegada han de prestar-se a formar part de l'exèrcit quan són cridats pel senyor, durant els primers 15 anys.

Administrativament depèn de la comanda d'Ascó, on hi viu el preceptor o comanador. Les lleis que s'imparteixen són les d'Horta, conegudes per Costums d'Horta.

Amb les cartes de poblament s'atreuen famílies cristianes arribades de les comarques del Pallars i la Noguera que poc a poc es van fusionant amb la població autòctona. Aporten la llengua i per això nosaltres parlem el català occidental o lleidatà, comencen a construir les cases on han de viure, aprofitant molts les cases existents i comencen a bastir els edificis públics, com el palau del senyor o l'església de N. Sra. de Gràcia.

Segons consta a la carta de poblament els límits del terme municipal no diferenciarien massa dels actuals encara que eixamplats per la zona de la Fatarella i de la Pobla, municipis que es consoliden amb posterioritat.

A la carta hom parla de l'existència de regs i embassaments situats a bon segur a vora Vall i a la vall de la Coma dels Horts o de Sant Pau. Cal entendre que 800 anys enrere Vilalba era un gran bosc amb petites clapes de treballats preferentment a les valls i al costat de les fonts i les aigües corrents de les valls eren aprofitades íntegrament per l'agricultura d'aquells dies. A mesura que els conreus s'engrandeixen, els boscos desapareixen, les fonts redueixen els seus cabdals i les aigües superficials deixen de circular. Llavors es construeixen pous per regar els horts.

A la carta també s'atorguen, a criteri del senyor, terres i boscos, prats, garrigues i alzinars que un cop arrabassats passaven a ser terres de conreu o drets de pasturatge per la ramaderia, havent de pagar el delme corresponent al senyor.

A darreries del segle XIII, uns 250 anys després de la carta de poblament, Vilalba, que era la població més gran de la comanda d'Ascó passa a ser independent i al poble hi viu el comanador, és considerada cap de comanda i tenia jurisdicció sobre els termes de la Fatarella, Riba-roja i Berrús.